

УДК 141.7:218:129

ВЗАЄМОДІЯ ЕСХАТОЛОГІЧНИХ ОЧІКУВАНЬ І СПОДІВАНЬ У ПОШУКАХ СОЦІАЛЬНОГО БЕЗСМЕРТЯ

Олег Масюк

*Запорізький національний університет,
факультет соціології та управління,
кафедра соціальної філософії та управління,
вул. Жуковського, 66, 69600, м. Запоріжжя, Україна*

У статті розглядається генезис есхатологічних очікувань і сподівань, спрямованих на визначення межі та тривалості існування для їхніх суб'єктів на індивідуальному та колективному рівні. Особлива увага приділяється розкриттю змісту реалізації перспективної взаємодії в подібних проєкціях, де виокремлюються вектори виправдання та спокути як вибір між буттям та небуттям. Указані есхатологічні проєкції майбутнього розглядаються як пошук «більшого життя» за межею наявного та в напрямку бажаного існування.

Ключові слова: апоптоз, хіліазм, апокаліпсис, сподівання, очікування, виправдання, спокута, соціальне безсмертя.

Співвідношення буття та небуття розкривається по-новому під час проєктування героєм свого майбутнього життя, яке він має принести в жертву задля подовження існування «всього навколо». Багато питань полягає в можливості існування суб'єктної доброї волі на перехід у небуття, а також специфіки людської пам'яті щодо героїчних вчинків подібних «героїв-камікадзе». Справедливість та актуальність обміну есхатологічних очікувань суспільства на сподівання героїв на безсмертя в пам'яті інших робить цю тему актуальною для наукового розгляду.

Зв'язок есхатологічних проєкцій майбутнього з конфліктами та захистом існування висвітлюють О. Любовець [2], А. Спеваковський [9]. Релігійно-ритуальне підґрунтя бачення закінчення існування описується в Біблії [1], а також у роботах З. Фрейда [11], П. Лоб'є [5], М. Назаренко [7], В. Косякова [4]. Осмислення закінчення існування і його змістовності присутнє в роботах Плутарха [8], Г. Зіммеля [3], О. Трубіної [10], М. Лепського [6]. Метою цієї статті є визначення основних засад взаємодії есхатологічних очікування і сподівання в пошуку безкінечного продовження буття.

Спочатку заявимо основні напрямки дослідницької роботи. Есхатологічні очікування є проєкцією з інтенцією на виправдання існування, а есхатологічні сподівання є проєкцією компенсації суб'єктної антисоціальності. Вони забезпечують віру в соціальне безсмертя за рахунок спрямованого та системного обміну буття на небуття по факту та у свідомості суб'єктів проєктування. Соціальне безсмертя як таке є спробою відповісти на питання про сенс життя для себе та для інших членів суспільних відносин, які беруть участь у процесі подібного обміну.

Звернемось до джерел зазначених процесів. Гідне соціальне небуття має під собою біологічне коріння, яке називається апоптоз, коли здорові клітини жертвують собою заради продовження існування інших. Апоптоз є природнім процесом, який забезпечує тривалість циклу біологічного існування. Незважаючи на те, що пряма екстраполяція біологічних процесів на функціонування соціального організму є недоречною, це не заперечує існуван-

ня соціального апоптозу як усвідомленої форми людського існування через неіснування у відображенні суттєвої закономірності. Отже, вибір між буттям і небуттям з'явився не відразу, а коли есхатологія майбутнього в соціальній сфері почала ґрунтуватися на інверсії подібних біологічних процесів. На цьому біологічному бекґраунді розвивається створення активних та пасивних проєкцій прийдешнього балансу «існування – неіснування».

Дуалістичне наповнення змісту майбутнього небуття закладає варіативність оцінки есхатологічного проектування. Розглядаючи генезис його змісту та ймовірність настання «царства добра» (хіліазму), М. Назаренко підкреслює, що в «історичному розвитку есхатологія репрезентує себе у двох основних формах – хіліазмі та апокаліптиці, які сформовані під впливом стародавнього подвійного змісту поняття «кінець». Останній проявляє себе у двох вимірах – кінця як прямування до досконалого та кінця як катастрофічного завершення світу» [7, с. 12–13]. Відповідно, й у проектуванні майбутнього (обрання та осмислення межі життя) присутня неоднозначність, яка пов'язана з оцінкою існування людини в наявному теперішньому. Проте факт небуття в бутті не може зняти ймовірність досягнення подальшої досконалості та призводить до необхідності визначення межі ризику та просування по цій межі, що визначає не тільки статус, а й запас життєвих сил.

Звернення до аналізу взаємодії буття і небуття відносно їх перспективи дозволяє виділити екзистенційні та есхатологічні сподівання, що зумовлено специфікою вектору розвитку подій, які заклав автор проєкції майбутнього. Екзистенційні сподівання аподиктично орієнтовані на життя, його тривалість та якість. При цьому рух у невідоме майбутнє розвивається на основі інтуїтивного бачення перспективи, що визначається як протилежність тому, як не має бути. Есхатологічні сподівання виходять із неминучого небуття як складової частини циклу існування в перспективі та аподиктично орієнтовані на проходження небуття задля підтримки індивідуального та колективного існування. Зміна інтенції на буття та небуття зумовлена станом розвитку навколишнього суспільного середовища, що задає зміст формуванню проєкції майбутнього кожної конкретної людини.

Есхатологічні сподівання є проєкцією добровільного відходу з життя, який пов'язаний із проблемами існування та руйнацією внутрішнього світу людини та групи людей. Варто розрізнити евтаназію та здійснення самогубства як реалізацію делегованого і самостійного сподівання на небуття, яке виходить переважно з внутрішнього бачення людиною свого прийдешнього. Вважається, що колективні самогубства здійснюють тільки члени релігійних сект, але ознаки «людини бунту» в А. Камю доволі точно нагадують визначення осмисленого самогубці.

Відгалуженням взаємодії «хіліазм – апокаліптика» є створення проєкцій з інтенцією на зміст реалізації перспективної взаємодії. За вказаним критерієм виділяються проєкції-виправдання та проєкції-спокути, які розкривають різні аспекти перспективного інобуття взаємодії «людина – суспільство». виправдання є відображенням проєкції соціального обміну, де основний акцент робиться на привласненні бажаного за будь-яку ціну, що виправдовує закладене бачення майбутнього. Спокута розкриває іншу сторону соціального обміну, де суб'єкт проектування намагається позбавитись небажаного образу прийдешнього або зняти тягар від наслідків своїх попередніх дій. Відповідно, подібні проєкції, сформовані на межі буття і небуття, передбачають дуалістичну спрямованість векторів стимулювання особистісної та соціальної перспективи, а отже, можуть бути і очікуваннями, і сподіваннями.

Обмін буття на небуття та перехід через небуття до нового етапу існування є фундаментальним проявом соціального обміну, який відображає біологічний бекґраунд людської перспективи. При цьому в соціальному просторі подібна футуристична есхатологія обов'язково має поєднуватись із зазначеними векторами, що визначає зміст проєкцій при-

йдешнього небуття. Подібний шаблон осмислення перспективи залишився ще з язичництва та й досі передбачає необхідність символічного жертвоприношення заради майбутнього.

Аналізуючи вірування окремих племен, З. Фрейд наполягає на сакралізації жертви, що могло стати спонукальною силою для розвитку есхатологічних сподівань-очікувань. Він наводить припущення: «...перші царі латинських племен були чужинцями, які грали роль божества, і що в цій ролі їх урочисто вбивали у визначений святковий день» [11, с. 239]. Практика приносити в жертву заради себе та надання цьому процесу надприродного значення для перспективи подальшого існування є ритуальним віддзеркаленням біологічного апоптозу, в ході якого відбувався синтез образу суб'єкта сподівання та образу жертви.

Серед відомих бунтарів, які добровільно пішли в небуття, можна назвати Анаксагора, В. Ван Гога, В. Маяковського, С. Єсеніна, Е. Хемінгуей та К. Кобейна. Самостійний вибір небуття є забороненим у багатьох релігіях та суспільствах, тому після факту його здійснення в суспільній свідомості можуть сформуватися блокуючі ідеї доведення до самогубства або вбивства. Суспільству легше прийняти «жертвоприношення», ніж факт самостійного завершення існування.

Разом із цим збільшення приватної сфери соціального додає в культуру традиції символічного самогубства (видалення із соціальної мережі) та рольового самогубства (жертвний вибір «кар'єра – родина», «самотність – родина»). Біологічне існування продовжується, а соціальне життя обмежується або зосереджується тільки на одному напрямку. При цьому маховик саморуйнації починається саме на суспільному рівні. Есхатологічні проєкції майбутнього розвиваються за логікою судження «або/або» (гідне життя або смерть), а екзистенційні ґрунтуються на логічній конструкції «і/і», що значно розширює бачення перспективного існування (і гідне життя, і виправлення помилок).

Доволі часто есхатологічні проєкції подальшого існування актуалізуються у людини внаслідок травми, яка відбувалася з нею або спостерігалась нею, що призвело до апокаліптичного бачення картини майбутнього. Травма виступає регулятором розвитку практики сподівання. Вона має дуалістичний вплив на проєкцію майбутнього. Неподолана травма обмежує горизонт сподівання та виступає бар'єром для проєкції «Я-ідеал» у соціальний світ. Подолана травма виступає стимулятором для створення сподівання, що зумовлено успішним досвідом виходу на межу існування та ототожнення «Я-реальний» з «Я-ідеальний» через виклик небуття. Проте саме сторонній досвід невиправданих сподівань дає підґрунтя для власних успіхів, що задає розуміння неуспішних девіантних проєкцій.

Свою специфіку має відстань темпорального горизонту есхатологічного сподівання-очікування, яке розвивається в суб'єкт-суб'єктних відносинах. Зазначена відстань залежить від спокутування дій винуватця травми (інколи суб'єкта сподівання). О. Трубіна виділяє зв'язок повторення бажання спокути і конфліктного трактування подій у соціальній перспективі. На її думку, «сюжет спокутування настільки усюдисущий, настільки органічно вбудований в традиційні наративні схеми і консервативні естетичні уявлення, що з неминучістю буде відтворюватися і стикатися – іноді в ході непримиренних дебатів – із протилежністю баченням минулого і майбутнього» [10, с. 184]. Бажання спокути або покарання рухає людину в майбутнє і стає основним змістом сподівання на небуття того, на кого спрямована звинувачувальна інтенція. У цьому контексті антигерой сподівання постає і епіцентром його реалізації. Проте він є саме об'єктом руйнівного перспективного впливу, який спрямовує «винуватця» в небуття.

Повернемося до есхатологічного очікування. Воно є різновидом пасивного бачення майбутнього, пов'язане з чеканням апокаліпсису. Із прадавніх часів уявлення про визначення тривалості існування завжди носили персоніфікований характер. Досліджуючи під-

грунтя есхатології, В. Косяков зазначає: «У віруваннях племені кай (Нова Гвінея) описується творець світу Магенгфунг – зробивши світ та людину, він віддалився на край світу, за небокрай, та заснув. Кожен раз, коли він повертається у сні, земля здригається, але коли він прокинеться і встане, небо упаде на землю та буде зруйновано все живе» [4, с. 7]. Уявлення про грізного творця зберіглося у сучасників на рівні архетипу, та доволі часто кінець світу персоналізується в особі організатора суспільних відносин.

Крім того, індивідуалізація соціального вплинула на те, що кожна людина може відчути себе Магенгфунгом та розповсюдити апокаліпсис як у зовнішній, так і у внутрішній світ. Отже, сучасні есхатологічні очікування функціонують разом з есхатологічними сподіваннями, що значно трансформує традиційні людські мрії про безсмертя в бік збільшення кількості загроз подальшому існуванню. Пошук продовження тривалості життя заміщується страхом його припинення, та навпаки.

У межах дослідження цієї теми необхідно пояснити природу руйнівних сценаріїв розвитку майбутнього, які виходять із розуміння людини як істоти, що орієнтована на інших. Аналізуючи розуміння природи «першої людини», Ф. Фукуяма говорить про потребу цієї людини в соціальному визнанні її людиною за будь-яку ціну. Він пише: «Ця «кривава битва» може мати три виходи. Вона може призвести до загибелі обох бійців, у результаті чого саме життя, природне та людське, закінчується. Вона може призвести до смерті одного з бійців, у результаті чого вцілілий залишається незадоволений, бо немає більше іншої людської свідомості, яка могла б його признати. Або, нарешті, битва може закінчитись відносинами володаря і раба, коли один із бійців вирішує прийняти рабське життя, щоб не ризикувати насильницькою смертю» [12, с. 121]. Зазначені погляди на «першу людину» зберегли своє значення і в теперішньому часі, але засоби доведення людської еквівалентності стали більш розгалуженими, а наведені битви отримали символічний характер, оскільки перемога на рівні симулякру дає стовідсоткову впевненість, що опонент залишиться живим і не уникне акту визнання. Разом із цим уміння ризикувати залишилось визначальним фактором реалізації проєкції майбутнього, який засновано на декадентстві аристократії минулого.

Історично однією з найбільш цінних ознак для проєктувальника есхатологічної перспективи вважалось уміння йти на ризик, що виносилося на публіку як надприродне. Однією з ілюстрацій вибору небуття як соціально виправданого вчинку був священний загін із Фів. Так, у життєписі Пелопіда Плутарх відобразив спогад про цей особливий підрозділ: «Священний загін, як розповідають, уперше був створений Горгідом: у нього входили триста добірних мужів, які отримували від міста все необхідне для їх навчання та утримання і стояли табором у Кадмеї; з цієї причини вони носили ім'я «міського загону», оскільки в ту пору фортецю зазвичай називали «містом» [8, с. 328]. Сміливість як орієнтований на інших людей вибір небуття є інтерсуб'єктивним актом гуманізму заради них. Отже, есхатологічна інтенція на соціальне безсмертя є відображенням суб'єктивних розумінь кругообігу життя та видом соціального обміну в пошуку суб'єкт-суб'єктної гармонії.

Особливе ставлення до вибору небуття заради інших напрацьовується в межах переосмислення культурно-історичних подій, які закладають універсальну модель проєкції майбутнього в еквівалентні кризові періоди. А. Спеваковський згадує подію під час протистояння монголів з японцями, яка призвела до появи камікадзе: «На вечір піднявся вітер і почався шторм – один із тих, що часто трапляються восени в районі західного узбережжя Кюсю. На щастя для захисників Японії, поступово буря посилювалась до смертоносного тайфуну. Монголи вимушені були вивести свої човни з бухти в море, де страшний ураган протягом ночі зруйнував монгольський флот, відправивши на дно його кращу частину, біль-

ше 200 кораблів» [9, с. 81]. Подібні приклади перспективного вибору небуття заради інших мають підкріплюватись успішними результатами апостеріорного відображення існування та асоціюватися з «героями-стихіями», які мають виправдання своєї загибелі в суспільстві.

Важливою складовою подібного проектування є бачення закінчення існування для всіх. Наявні зображення апокаліптичного майбутнього можуть впливати на зміст сподівання. Характерним прикладом подібного зворотного впливу є Одкровення Іоанна Богослова, яке спрямоване на відтворення суб'єктивної інтенції читача Біблії на перспективне спасіння від вічного небуття. Відповідно, страх небуття має стимулювати корекцію дій у теперішньому, що має вплинути на створення більш гармонійних умов суспільного існування в перспективі.

Під час осмислення життя і смерті та створення сподівання інтенція спрямована на продовження існування, але через оцінку есхатологічної перспективи та допущення спасіння (фізичного або духовного). Так, в Одкровенні Іоанна Богослова в Біблії записано: «І бачив я іншого Янгола, який підіймався від сонця та мав печатку Бога живого. І вигукнув він гучним голосом до чотирьох Янголів, котрим наказано шкодити землі і воді, говорячи: не робить шкоди ні землі, ні морю, ні деревам, поки не покладемо печатки на чоло рабів Бога нашого» [1, с. 1332]. Відповідно, очікування на спасіння є відображенням активного та діяльнісного праведного життя людини, що наближає її до статусу суб'єкта сподівання з інтенцією на зовнішні впливові джерела існування. Зазначимо, що подібне використання есхатологічних проєкцій майбутнього характерне не тільки для релігійного світогляду, а й для формування дбайливого ставлення до навколишнього світу (екологічного гуманізму).

Відображення буття через небуття в проєкції майбутнього має коріння в персоналізації спасіння світу в напрямку через темряву до світла. Подібна релігійно-культурна інтенція на рятівника є універсальним інструментом проектування майбутнього, який вимагає «архітектора» як провідника у просторі перспективного життя. Мусульманська есхатологія за П. Лоб'є передбачає, що перед кінцем світу: «Передусім з'явиться Махді (йде праведним шляхом) – посланець провидіння, який встановить справедливість до кінця світу. Цей переказ існує і в сунітів, і в шіїтів, які ототожнюють Махді з дванадцятим імамом з будинку Пророка» [5, с. 60]. Відповідно, в есхатологічних очікуваннях-сподіваннях одне з основних місць займає месія – посередник між життям і смертю для кожної людини та суспільства взагалі. Практику месії використовують і в інших ситуаціях апокаліптичного характеру, які виникають протягом суспільного життя (війна, соціальна криза та інше), але існують і практики, орієнтовані на форму для есхатологічної проєкції прийдешнього.

Зазначені проєкції майбутнього впроваджуються за допомогою ритмічних та репетитивних практик. На думку А. Спеваковського, «суть вчення Дзьодо була вкрай проста – вона полягала в постійному повторі імені Амїда: «Наму Амїда буцу» – «Преклоняюся перед будою Амїда». За трактуваннями монахів-амїдаїстів, цього повністю достатньо для врятування (майбутнього народження) будь-якої людини, якою би вона не була за життя» [9, с. 54]. Репетитивність сподівання впливає на його сприйняття через систематичне введення його у своє життя у вигляді озвученого значення бажаного прийдешнього існування. Повторення не гарантує реалізації сподівання, але гарантує, що його автор повірить у це.

Шлях до буття через небуття в проєкції майбутнього є відображенням природного циклу життя і смерті, який людина спостерігає протягом свого існування та розкриває у своєму баченні перспективного соціального світоустрою. Саме тому вкрай важлива героїзація вчинків усупереч смерті, які б мали вагоме соціальне значення. Люди, які перемогли смерть (хоча б символічно), мають стати провідниками для прийдешніх проєктантів майбутнього, і так до безкінечності.

В українській історії було дуже багато прикладів свідомого виклику небуттю, що фіксувалось навіть у назві військових підрозділів. В описі одного з моментів бою під Крутами зазначається: «Врятували становище рештки куреня «Смерті», які завадили оточити та знищити студентів. Крім того, допомогла і резервна студентська чота зі станції» [2, с. 13]. Фіксація значення «смерть» у назві вносила корективу в суб'єктивне бачення картини майбутнього та задавала ірраціональну відвагу в реалізацію патріотичних сподівань. Відповідно, вибір небуття став відповіддю не на соціальні очікування, а на власні державно-політичні переконання, що підкреслює його добровільність і безумовність по відношенню до суспільства. Якщо соціальний обмін і був, то він орієнтувався не на суб'єкту ретенцію для героїв, а на майбутнє для всіх інших.

Сподівання задають значення не тільки для перспективного існування, але й для неіснування. Процес обміну передбачає дзеркальне виправдання кожного зі станів, які оцінюються за допомогою гідності. Життя і смерть у сподіванні виступають виправданим денотатом один для одного. Смерть людини може виправдовуватись гідним життям, а життя спільноти – гідною смертю людини заради неї. Аксіологічна оцінка проєкції майбутнього фактично є засобом для встановлення факту його реалізації, що особливо вірно для есхатологічних сподівань. Денотат гідності у сподіванні є межею між життям і смертю, що розкриває виправданість кожного із цих елементів проєкції.

У цьому випадку необхідно розглянути тривалість людської пам'яті, яка практично реалізує право героїв на соціальне безсмертя. Усвідомлення безповоротного боргу перед героями-смертниками є достатньо важким тягарем для будь-якого учасника соціального обміну, що призводить до його заперечення в набувачів існування через героїчне небуття інших (ми вас про це не просили і туди не посилали). Відсутність практики репативного нагадування та соціального схвалення призводить до цинічного «погашення» боргів суспільства перед цими провідниками суспільства через небуття, що обґрунтовується зміною парадигми соціального розвитку та необхідністю «жити далі». Відповідно, ім'я героїв може втратити своє соціальне значення без інформаційного підкріплення та культивування темпорального зв'язку учасників обміну проєкціями майбутнього різних поколінь.

Сьогодні однією з головних причин апокаліптичного майбутнього називається сама людина та її діяльність. Отже, щоб максимально збільшити тривалість буття, необхідно переосмислити змістовне наповнення людської активності та розуміння прогресу. Ф. Фукуяма описує ворогів традиційного бачення прогресу: «Свідома відмова від технологій та раціоналізованого суспільного устрою передбачається багатьма групами, починаючи від романтиків початку дев'ятнадцятого століття та закінчуючи хіпі шістдесятих років і аятолою Хомейні з ісламським фундаменталізмом. На даний момент джерелом найбільш послідовної та чіткої опозиції технологічної цивілізації є екологічний рух» [12, с. 74]. Відповідно, внутрішній апокаліпсис та саморуйнація людства є найбільш складною сумішшю есхатологічних очікувань та сподівань, що об'єднує радикально відмінні течії соціальної самоорганізації, які намагаються зняти потенційне небуття як суб'єктивний наслідок людської практики.

Конструктивність активності залежить від домінанти аксіологічного простору суб'єкта проєкції майбутнього. М. Лепський деталізує вектори перспективного бачення світу: «В оптимізмі центральним принципом є утвердження міри життя як «найкращого». На відміну від оптимізму, утвердження міри смерті в песимізмі відбувається через заперечення «найгіршого», того, що руйнує життя» [6, с. 9]. Таким чином, установлення міри як критерію буття дає змогу визначити спосіб і характер його продовження, що «перемикає» проєкцію майбутнього з есхатології на екзистенцію, та навпаки.

Есхатологічні сподівання та очікування є відображенням поглядів прихильників хліазму та апокаліптики, які задають загальне бачення перспективи та оцінюють імовірну тривалість суб'єктивного та об'єктивного існування. При цьому одне обов'язково пояснюється іншим як на біологічному, так і на соціальному рівні. Г. Зіммель наполягав: «Я впевнений у тому, що якщо смерть від самого початку присутня в житті, то і вона полягає у виходженні життя за власні межі. Прагнучи до абсолютного життя і розвиваючись у цьому напрямку, життя робиться «більшим життям» [3, с. 21]. Якщо спиратися на зазначене твердження, то реалізація будь-якого сподівання є умовною смертю теперішнього його суб'єкта, який виходить за межі наявного задля того, щоб отримати «більше життя». Відповідно, інтенція есхатологічних сподівань на «смерть теперішнього» є віддзеркаленням спроби створити бажане майбутнє зі збільшенням міри життя до можливої безкінечності.

Підбиваючи підсумки цього дослідження, необхідно зазначити, що есхатологічні проєкції майбутнього орієнтовані на осмислення значення кінця існування та визначення міри життя на межі та поза нею. Есхатологічні сподівання є однією зі спроб відповісти на вічні питання та встановити зміст невизначеного прийдешнього задля більш осмисленого подальшого існування. Есхатологія майбутнього має комплексну інтенцію на визначення кінця наявного та прийдешнього існування, а також на цінність обміну «буття – небуття».

Подібні проєкції майбутнього мають різні акценти, які перекладають увагу на виправдання існування або на спокуту його «неправильності». Відповідно, есхатологічні сподівання та очікування є продуктами перспективного суспільного обміну, які спрямовані на продовження необмеженого існування для головного вигодонабувача проєкції майбутнього.

Життя та можливість його продовження в іншій формі є головним об'єктом футуристичної есхатології. Навіть прихильники евтаназії та прибічники культивування самогубств (харакірі) і жертвопринесень (реальних та символічних) упевнені в тому, що «обранцю небуття» буде краще за рахунок переходу в інобуття, яке апіорі знімає наявні проблеми і складності існування. Отже, небуття розглядається як еквіваленція інобуття, що ізолює негативний фон, а не суб'єкта перспективних суспільних відносин взагалі. Подібне розуміння гуманності неіснування є спробою пошуку «більшого життя», яке має відповісти змісту бажаної проєкції майбутнього. При цьому в змісті вказаних проєкцій актуалізується значення міри та цінності тривалості життя, а також відбувається переосмислення моралі суб'єктності, яка їх визначає. Здобуте в такий спосіб «безсмертя» виступає еквівалентним віддзеркаленням життя людини поза межами соціального часу та простору.

Список використаної літератури

1. Библия: книги священного писания Ветхого и Нового Завета. М.: Российское библейское общество, 2014. 1379 с.
2. Бій під Крутами в національній пам'яті: Збірник документів і матеріалів / упорядники: О.М. Любовець; О.М. Березовський, С.В. Бутко, А.О. Тищенко, І.В. Цимбал. К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 288 с.
3. Зиммель Г. Избранное. М.: Юрист, 1996. Том 2. Созерцание жизни. 607 с.
4. Косяков В. Апокалипсис Средневековья. Иераним Босх, Иван Грозный, Конец Света. М.: АСТ, 2018. 296 с.
5. Лобье П. Эсхатология; пер. с фр. Н. Зубкова. М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. 158 с.
6. Лепський М.А. Взаємозв'язок оптимізму та песимізму: проблема соціальної перспективи: автореф. дис. ... док. філос. наук: 09.00.03. К.: Інститут філософії ім. Г. Сковороди, 2006. 34 с.

7. Назаренко М.С. Есхатологія в соціально-філософському дискурсі ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2011. 18 с.
8. Плутарх Пелопид. Плутарх Сравнительные жизнеописания. 2-е изд.: в 2-х томах. М.: Наука. 1994. Т. 1. С. 318–340.
9. Спваковский А.Б. Камикадзе. «Божественный ветер» в истории Японии. СПб.: Паритет, 2013. 448 с.
10. Трубина О. Феномен вторичного свидетельства: между безразличием и отказом от недоверчивости. Травма: пункты: Сборник статей; сост. С. Ушакин и Е. Трубина. М.: Новое литературное обозрение, 2009. С. 171–209.
11. Фрейд З. Тотем и табу; пер с нем. М.В. Вульфа. СПб: Азбука-классика, 2005. 256 с.
12. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек; пер. с англ. М.Б. Левина. М.: АСТ, 2015. 259 с.

INTERACTION OF ESCHATOLOGICAL EXPECTATIONS AND COMPATIBILITY IN THE WAY OF SOCIAL IMMORTALITY

Oleg Masiuk

*Zaporizhzhya National University,
Faculty of Sociology and Management,
Department of Social Philosophy and Management
Zhukovskiy str., 66, 69600, Zaporizhzhya, Ukraine*

The article deals with the genesis of eschatological expectations and hopes aimed at determining the limit and duration of existence for their subjects at the individual and collective levels. Particular attention paid to the disclosure of the content of the implementation of perspective interaction in similar projections, where the vectors of justification and satisfaction as the choice between existence and non-existence singled out. These eschatological projections of the future considered as a search for «greater life» beyond the present and in the direction of desirable existence.

Key words: apoptosis, chiliastic, apocalypse, hope, expectation, justification, atonement, social immortality.